

IV. СОЦІОКУЛЬТУРНІ ТА СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ АСПЕКТИ НОМІНАЦІЇ

Ганна Куцак

ВІДТВОРЕННЯ СЬОГОДЕННЯ В НОМІНАТИВНИХ ОДИНИЦЯХ: ОНОМАСІОЛОГІЙНИЙ АСПЕКТ

Матеріалізація думки – складний процес, що залежить від умов, у яких мовець, набуваючи комунікативного досвіду, формується як представник певної соціокультурної групи, де переважає деяка узагальнена позиція щодо сприйняття реалій навколишнього світу. Вербалізуючи об'єктивну реальність, мовці репрезентують колективне усвідомлення суспільно-політичних подій, процесів, висловлюють колективну реакцію на них. Соціальна поведінка людини за певних умов здебільшого передбачувана: «Під час масових явищ, що резонують з екзистенцією їх учасників, виникає почуття групової єдності, коли кожний відчуває себе нерозривною частиною колективу, думає й відчуває “як усі”» (Любимий, 2016, с. 4).

Українці, об'єднані світобаченням і світосприйняттям, стимульовані спільною ідеєю, прагненням розв'язати спільну проблему чи побороти ворога, здатні виявляти надзвичайну солідарність у різних сферах, зокрема й у мовно-культурній, де з-поміж іншого встановлюються традиції назовництва. Деякі процеси, що набули символічного значення для суспільства, спонукають мовців до

створення чи актуалізації певних засобів і способів ословлення предметів, явищ, ознак тощо. Реакція мовців на події в країні та за її межами може виявлятися в створенні номінативних одиниць для вербалізації нових понять або явищ, які постають у суспільстві, чи до вже наявних, але певно актуалізованих реалій.

Лінгвісти переконані, що «мова є не лише внутрішньою здатністю людини, а й надана людині ззовні та створена незалежно від конкретного індивіда, нав'язуючи йому при засвоєнні свій спосіб категоризації й концептуалізації світу та внутрішнього рефлексивного досвіду етносу» (Селіванова, 2008, с. 32); мова – «невидима, але не менш потужна зброя, здатна створити міцні солідарні зв'язки між різними групами всередині нації, що помножить сили у боротьбі за свою державу» (Масенко, 2017, с. 232).

Опанування основ творення мовних одиниць і кваліфікативна діяльність людини в назовництві тісно пов'язані з колективним усвідомленням / сприйняттям навколишньої дійсності, самоідентифікацією в певній соціальній групі та ін. Це залежить від соціокультурних та інших умов, у яких тривалий час перебуває мовець. Поведінку людини як номінатора, її реакцію на об'єктивний світ визначають насамперед реакції соціуму на цей світ.

Вивчення реакцій представників суспільства на об'єкти позамовної дійсності з погляду породження номінативної одиниці, а також з'ясування чинників, що впливають на особливості структур похідних назв реалій навколишнього світу, як ніколи залишається актуальним. Є. Карпіловська зазначила: «З'ясування тенденцій використання мовних ресурсів, зокрема словотворчих, для осмислення суспільних змін, встановлення спектру їх дії у процесах категоризації дійсності, семантико-функціонального по-

тенціалу – завдання для українських мовознавців невідкладне» (Карпіловська, 2010, с. 92).

Мета пропонованого дослідження полягає в з'ясуванні чинників, що зумовлюють способи і засоби творення номінативних одиниць у суспільстві; вивченні особливостей формування ономасійних структур нових похідних назв, що постали внаслідок виразної реакції спільноти на події всередині країни та за її межами.

Процес формування передумов для ословлення реалій об'єктивної дійсності межує з таким явищем, як соціальна рефлексія. Її, як зауважив Я. Любимий, виявляють на різних етапах діяльності індивідів, зокрема під час, по-перше, відображення в суспільній свідомості фактологічної соціальної реальності; по-друге, усвідомлення індивідами соціальних інтересів і цінностей, а також розуміння ними закономірностей соціальної дійсності; по-третє, створення суспільством стратегії та проєктування соціальної мети; по-четверте, оцінювання міри та якості реалізації соціальних стратегій і мети (Любимий, 2016, с. 5).

Активність мовців у номінативній діяльності, популяризація експресивно навантажених мовних одиниць в інформаційних джерелах і под. унаочнюють загальну тенденцію до національної самосвідомості, зокрема й визначеності щодо місця української мови в соціумі. «Відмовившись» від формальних стосунків зі своїми читачами / глядачами, сучасні ЗМІ України стали доступнішими і зрозумілішими, а також більш особистісно спрямованими. Саме тому досить часто засоби масової інформації «задають тон» суспільству щодо манери спілкування і, відповідно, добору мовних засобів.

Надаючи інформацію з використанням неформальних номінативних одиниць, сучасні ЗМІ зближують чита-

ців / глядачів із різних верств населення. Пересічний мовець легко сприймає такі нові слова і, реагуючи на події в країні, береться за створення нових назв реалій за вже наявною моделлю чи пропонує інші оригінальні структури під час спілкування в різних соціальних мережах. Порождені за дериваційними зразками, аналогією лексеми, які виражають певні почуття, суб'єктивну оцінку щодо подій у навколишньому світі, дають змогу сформувати спільну марковану мову для комунікації в інформаційних і соціальних мережах.

О. Селіванова, узагальнивши наявні в мовознавстві позиції щодо складників комунікативної компетентності, де з-поміж переліченого є соціолінгвістична компетентність («здатність урахувати в комунікативній діяльності соціальні аспекти ситуації спілкування») й іллокутивна («здатність формувати й реалізовувати комунікативні наміри в повідомленні»), вважає за доцільне додати ще й «паравербальну компетенцію, без якої неможливе ефективне спілкування; лінгвокультурну, що визначає культурну ідентифікацію мовця, тобто дотримання ним відповідних культурно зумовлених норм, стандартів спілкування; факультативну міжкультурну, яка залежить від потреби в ній мовця й орієнтована переважно на дві культури (рідну й чужу)» (Селіванова, 2008, с. 231). Соціальна реальність, деякі інтеграційні процеси в мові стимулюють номінаторів зважати на пріоритети в комунікативній практиці сучасного суспільства, усвідомлювати роль застосування мовних одиниць, їхню актуальність, подекуди й злободенність у соціально-політичному контексті.

Номінативний акт відбувається на ґрунті певних етапів діяльності людини. О. Селіванова узагальнила теоретичні й практичні напрацювання дослідників й окреслила мо-

дель породження (продукування) номінативної одиниці в таких етапах: «I – апперцепції (психонетичний); II – інтеріоризації (когнітивний); III – внутрішнього програмування (превербальний); IV – селекції (номінативно-вербальний); V – парадигмізації та синтагмізації (системно-функційний)» (Селиванова, 2000, с. 89–90).

Серед перелічених етапів породження номінативної одиниці етап внутрішнього програмування та етап селекції безпосередньо пов'язані зі способом і структурою вербалізації об'єкта. Як зазначила дослідниця, етап внутрішнього програмування становить перехідну ланку між інтеріоризацією і створенням ономасійної структури. Саме на цьому етапі відповідно до інтенції, номінативного наміру за допомогою певно редукованого внутрішнього мовлення відбувається оформлення образу ословлюваної реалії, виокремлення її виразних ознак, виявлення асоціативних зв'язків з іншими реаліями. Результатом цього етапу стає формування мотивувальної бази (Селиванова, 2000, с. 98–106).

Етапом селекції О. Селіванова назвала створення ономасійної структури майбутнього найменування. Він охоплює кілька рівнів: «1) вибір ономасійної ознаки – експліцитного мотиватора – з мотивувальної бази; 2) одночасну імплікацію інших компонентів бази; 3) вибір ономасійної категорії і бази, граматикалізацію; 4) формальну операцію поєднання бази й ознаки, яку може супроводжувати чергування на морфемному шві, скорочення, усічення основи і под.; 5) семантизацію» (Селиванова, 2000, с. 106–107).

Під час етапу селекції номінатор «розкривається» як представник нації, як мовна особистість. Ословлення об'єктів навколишнього світу, як відомо, відбувається переважно за загальноприйнятими в українській мові

нормами моделювання слів, а також за зразками okazio-
нального словотворення. Людина, перебуваючи в соціо-
культурних, політичних умовах і досягнувши відповідного
мовленнєвого рівня, формується як мовна особистість. Як
член суспільства вона свідомо використовує наявний мов-
ний ресурс, висловлюючи в новостворених похідних оди-
ницях колективну оцінку чи власне суб'єктивне ставлення
до іменованої позамовної дійсності.

Поява назв нових реалій чи нових назв відомих суспіль-
ству реалій – створення передусім похідних одиниць. Саме
похідні лексеми здатні зреалізувати намір мовця, донести
його до адресата. Вони об'єднують у комунікативному
просторі реалії об'єктивного світу, актуалізують певні асо-
ціативні зв'язки, референції суб'єктів тощо.

Похідність слова лінгвісти визначають як «семантичну
і формальну вторинність слова, що в сучасній мові вияв-
ляється на основі співвіднесення похідного слова з твір-
ним і відбувається у його двочленній структурі (твірна
частина + *формант*)» (Українська мова, 2004, с. 511). Се-
мантична вторинність, що ґрунтується на мотивувальній
основі й узагальненій семантиці форманта, який здатний
експлікувати поняттєву категорію, у структурі похідної
номінативної одиниці відбиває зв'язок з іншими реаліями
об'єктивної дійсності.

Частотність використання засобів ословлення навко-
лишнього світу робить їх упізнаваними в різних структу-
рах слів. Саме тому похідні одиниці становлять той арсе-
нал мови, який легко використовувати в соціальній кому-
нікації чи на основі яких і подібно до яких легше
створювати нові назви предметів об'єктивного світу. На
думку О. Кубрякової, «лексикою похідною можна оволо-
діти “помодельно”». Кожне похідне слово як представник

особливої серії слів легко стає зразком для копіювання (під час словотворення за аналогією) і так само простим об'єктом для ототожнення і розуміння, також подібно до одиниць із його класу. Можна припускати внаслідок цього, що похідні слова легше впізнавати, легше засвоювати і легше створювати, ніж непохідні, що вимагають точного відтворення» (Кубрякова, 1988а, с. 151). Отже, саме похідне слово унаочнює зв'язки між реаліями позамовної дійсності. У його ономасійній структурі певною мірою відбито кожен з цих реалій.

Одними з перших у лінгвістиці докладно окреслили ономасійну структуру похідного слова М. Докуліл (Dokulil, 1962), О. Кубрякова, Г. Уфимцева, Е. Азнаурова (Серебренников, 1977) та ін. Це поняття трактують як двочленну одиницю, де обов'язковими компонентами є ономасійна база, що репрезентує певну ономасійну (поняттєву) категорію, й ономасійна ознака, яка семантично конкретизує ономасійну базу (Dokulil, 1962), або як тричленну одиницю, коли йдеться про складне слово, де, окрім зазначених компонентів, виявляють також ономасійну зв'язку (ономасійний предикат) – «тип зв'язку, який з'єднує ознаку з реалією – належність, суміжність, уміщення тощо» (Кубрякова, 1988б, с. 17–18).

Ономасійна структура містка, бо компактно вербалізує сукупну об'єктивну (і часто суб'єктивну) інформацію про предмет іменування: семантику твірної основи, семантику словотворчого форманта, ономасійний предикат (судження), асоціативно-мисленнєві зв'язки, граматичне значення поняттєвої категорії (чи комплекс граматичних значень різних поняттєвих категорій).

Ономасійні структури похідних назв вивчають з урахуванням поняття «внутрішня форма слова». У сучасній

інтерпретації його одним із перших окреслив О. Потебня: внутрішня форма слова – «стосунок змісту думки до свідомості», те, що «показує, як уявляється людині її власна думка» (Потебня, 1913, с. 83). М. Голянич вважає, що внутрішня форма слова «дає напрям розгортання думки» (Голянич, 1998, с. 115). Дослідники виявили значущість цього поняття, його надзвичайну складність і феноменальність. Виокремлення виразної ознаки в об'єкті дійсності і співвідношення його з іншими об'єктами – одна з «підготовчих» дій в ословленні предметів навколишнього світу. О. Єрмакова й О. Земська зауважили: «Наявність внутрішньої форми – типова й найважливіша риса похідного слова як складного знака дійсності. Саме похідні слова насамперед наділені внутрішньою формою» (Єрмакова & Земская, 1985, с. 518). Її виявляють через взаємозв'язок, відношення, експліковані ономасійною базою та ономасійною ознакою (Голянич, 1998, с. 124). Внутрішня форма похідного слова постає як вербалізована єдність змістового наповнення мотивувальної основи та репрезентанта ономасійної категорії.

Науковці переконані, що в мовній системі об'єктивну дійсність відбито в таких формах, які співвідносні як із логічним сприйняттям світу, так і з чуттєвим його пізнанням. Тому оцінки, емоції, волевиявлення, почуття, на їхню думку, закономірно мають засоби вираження в мові як усвідомлені явища, як факти емоційних переживань, оцінок і под. – так само, як і інші об'єкти, наявні в сфері психічного життя людини (Серебренников, 1977, с. 27).

У сучасному назовництві на передній план часто виходить інтелектуально-асоціативне, суб'єктивне сприйняття реалії об'єктивної дійсності. Мовець, реагуючи на виклики сьогодення, під час вербалізації може «вкладати» в

номінативну одиницю власну оцінку предмета, події чи явища.

Як зауважила А. Архангельська, появу номінанта в мові вивчають із погляду його творця, адже саме людським чинником – ставленням номінатора до предмета об'єктивного світу на певній стадії його пізнання – можна пояснити не лише вибір імені для номіната, а й спосіб його іменування, що відбиває наочно-чуттєвий досвід номінатора як мовної особистості (Архангельська, 2007, с. 21).

Створюючи нові назви, мовці часто ословлюють не просто асоціації, а й емоції, своє чи колективне ставлення до іменованих реалій. Аналіз породження номінативних одиниць має відбуватися з огляду на самотутність і потенціал мови. Поява деяких назв пов'язана з концентрацією емоцій, що накопичилися як національна реакція на певні явища, події в країні та за її межами. У надважливий для суспільства період виразного вияву набуває колективна свідомість, що позначається на тому, які слова, засоби вербалізації стають популярними і згодом отримують загальне визнання в мовців. У номінативних одиницях можна відстежити, які соціальні, політичні, економічні, культурні чи ідеологічні чинники стали відчутними в конкретний період для національної спільноти.

Зокрема, Н. Клименко, аналізуючи диференційні та інтеграційні процеси в словотворенні сучасної української мови, так описала лексеми, у яких наявні характеристики дій, процесів і станів: «Оцінки дій, процесів, станів дуже ємні. Вони стосуються певних соціальних штампів (образів). Дієіменники, що містять їх, є наслідком узагальнення і водночас вони індивідуалізують явища, апелюючи до назв, відомих певному колективу. Конкретизація змісту

слів відбувається завдяки окресленню явища в просторі географічному: *афганізація, американізація [...]*; соціальному: через неприйняття доктрин певного соціального устрою і називання характерних їхніх проявів=реалізацій: *комунізація, радянізація [...]*; заперечення політики і способу правління, уособлюваних певними історичними постанами: *кучмізація, лукашенізація [...]*; шляхом називання негативних соціальних явищ, властивих певному етапу розвитку суспільства: *алкоголізація, братоподання, маргіналізація [...]*» (Клименко, 2014, с. 57).

Чинники, що визначають способи й засоби створення структур номінативних одиниць

Об'єктивну реальність звичайно вербалізують у вигляді семантично й граматично структурованого лексичного складу. Активний користувач мови має досвід розмежування, виокремлення і групування словоформ відповідно до узагальненої семантики й типової граматичної структури в межах відповідної поняттєвої категорії. У мовця зі значним комунікативним досвідом механізм створення похідної назви доведено майже до автоматизму. На підсвідомому рівні номінатор застосовує властиві конкретно-граматичному класу словоформи, виражені відповідними маркерами – словотворчими засобами, тобто вдається до генералізації. Генералізація – «узагальнення, логічний перехід від окремого до загального, підпорядкування окремих явищ загальному принципу» (Морозов & Шкарапута, 2000, с. 123).

Водночас на реалізацію номінативного наміру впливають різні мовні та позамовні чинники. Окрім індивідуаль-

них, соціально-культурних передумов створення похідних номінативних одиниць, наявні й інші чинники, що визначають способи й засоби створення структур: традиції найменування (узус); продуктивність / актуальність словотворчого засобу; словотворення за аналогією / словотвірний зразок; економія мовних засобів (зусиль); мовна адаптація до технологійного розвитку і пов'язаних із ним суспільних змін; гіперо-гіпонімії (родо-видові) відношення в номінації; комунікативна зумовленість номінативної одиниці; припасування чужомовних елементів / варваризмів; ономасійна парадигма тощо.

Традиції найменування (узус). Основами поповнення номінативного ресурсу національної мови є традиції, закономірності словотворення в межах граматичних класів, застосування словотворчих формантів, твірних основ як експлікаторів поняттєвих (ономасійних) категорій, специфіка семантичної сполучуваності структурних елементів слова і под.

Продуктивність / актуальність словотворчого засобу. Номінативний процес завжди відбиває різноманітні зміни в суспільстві. Вибір засобів вербалізації нових реалій об'єктивної дійсності зумовлений регулярністю використання афіксів, актуальних чи актуалізованих у певний період. Є. Карпіловська переконана, що «активну присутність реалій і понять, позначених новими похідними, у мовній свідомості українців, їх номінаційну та комунікаційну значущість доводить продуктивність, серійність певних словотворчих засобів у сучасному українському словотворенні» (Карпіловська, 2010, с. 91). Засоби, що більше перебувають «на вустах», швидко відтворювані, зберігають живий зв'язок з іншими номінативними одиницями того самого порядку, представниками тієї самої ономасійної категорії.

Словотворення за аналогією. Словотвірний зразок. Динаміка типових явищ у житті суспільства, прагнення мовця швидко зреагувати на появу нових реалій спричинює аналогічні процеси під час вербалізації цих реалій і, відповідно, поширення певних словотвірних зразків. На думку О. Кубрякової, у «словотвірних процесах за аналогією механізмом процесу є копіювання готового зразка, причому зразком для наслідування стає відома лексична одиниця з певною внутрішньою формою, яку і повторює мовець в акті номінації» (Кубрякова, 1981, с. 26).

Аналогія, уніфікуючи словоформи в межах конкретної ономасійної категорії, ніби диктує вибір номінативної структури й засобу експлікації об'єкта навколишнього світу. Досить часто можна спостерігати створення номінативних одиниць за неочікуваним зразком. Ословлення деяких асоціативно-семантичних зв'язків вражає оригінальністю, яка надалі слугує стимулом для переосмислення старих / відомих номінативних структур. Наприклад, певний період було актуалізовано словотвірну модель лексем *снігопад*, *градонад*, *листопад*, яку традиційно застосовують у мові для називання явищ, що відбуваються в природі незалежно від людини. За аналогією до цієї моделі створено промовисті похідні одиниці *диванонад*, *парканонад*, *ленінонад*¹. Ономасійна структура в них досить містка, бо, крім ономасійної бази, ономасійної ознаки, ономасійної зв'язки (ономасійного предиката), здатна актуалізувати процеси, що відбувалися в історії українського

¹ Раніше ми писали про особливості створення цих номінативних одиниць (див.: Куцак, Г. (2021). Роль аналогії у вербалізації реалій об'єктивного світу. *Мова: класичне – модерне – постмодерне*, 7, 107–121).

народу, ідеологійні чи соціокультурні настрої мовців у певний період. Деякі з новотворів, наприклад, такі, як лексема *ленінопад*, зрештою втрачають свою актуальність через зникнення позначуваних ними реалій чи через зміни, що сталися в політичному житті суспільства. Є. Карпіловська зауважила: «Така лексика становить найвразливіший шар у корпусі мови під час соціальних перетворень: вона переважно закінчує свій вік, коли ідеологія, яку такі типові номінації обслуговують, втрачає свої позиції у суспільстві» (Карпіловська, 2012, с. 89).

Переосмислення наведеної структури слова набуло популярності. За цим же зразком створено нову лексему: *літакопад* – «період активного збивання російських літаків збройними силами України», наприклад: *За чотири літні тижні Росія втратила сім літальних апаратів. Цей місяць можна сміливо назвати – російським «літакопадом»* (АрміяInform, 28.08.2021).

Аналогію спостерігаємо й у назвах *Кучмагейт*, *офшоргейт*, *вагнергейт* з елементом *-гейт*. Уважають, що такі аналогії розвинулися на ґрунті словотвірної моделі лексеми *Вотергейт* – назви архітектурного комплексу у Вашингтоні, місця, яке пов'язують із політичним скандалом, порівняйте: «Слово “Вотергейт” увійшло до політичної лексики для означення скандалу, що призвів до краху кар'єри глави держави; суфікс “гейт” нині широко вживають для назв нових політичних скандалів: “Ірангейт” при Р. Рейгані, “Монікагейт” за Б. Клінтона, “Кучмагейт” (“справа Гонгадзе”)» (Політична енциклопедія, 2011, с. 121); *Кучмагейт* – «“касетний скандал”, пов'язаний з іменем Леоніда Кучми, певні події, акції, що привертають увагу до цього скандалу й стилю правління Леоніда Кучми» (Україна, 2011, с. 166–167); *офшоргейт* – «скан-

дали, пов'язані з офшорами державних діячів, інших політиків»; *вагнергейт* – «скандал, пов'язаний зі спецоперацією українських спецслужб».

За частого вживання в різних лексемах елемент *-гейт* із тією самою семантикою набув функції суфікса / суфіксоїда, а в ономасійній структурі став вербалізувати ономасійну базу в межах ономасійної категорії предметності: Наприклад: *Ще з часів **Кучмагейту** оприлюднення провокативних аудіозаписів розмов політиків стало не тільки трендом новин, але й технологічним викликом* (Токар, 16.03.2020); *«**Офшоргейт**» відсунув на другий план власне тему візитів українського президента в США і Японію. Хоча питання, які піднімалися на переговорах там, насправді для країни важливіші* (Сьогодні, 08.04.2016); *Але, на мою думку, у «**вагнергейта**» аудиторія користувачів та спільнот у соцмережах десть удесятеро більше, ніж аудиторія споживачів традиційних медіа* (Детектор медіа, 26.11.2021).

Дещо по-іншому відбувається вербалізація реалій позамовного світу за аналогією в похідних лексемах *фейкомет* – «джерело, що поширює неправдиву / фейкову інформацію», *фейкогриз* – «розширення для браузера Firefox (а згодом і Chrome), а також телеграм-бот; його основна функція – попереджати користувачів про маніпуляції або дезінформацію в новинах» (Громадське радіо, 30.11.2019), *фейкопром* / *фейкпром* (від словосполучення *фейкова промисловість*), *фейкомат* (від словосполучення *фейковий автомат*) – «джерело, що створює і / чи видає багато неправдивої / фейкової інформації». Усі ці лексеми належать до ономасійної категорії предметності.

У номінативних одиницях *фейкомет* і *фейкогриз* ономасійна база як маркер поняттєвої категорії імпліцитна.

Вона виявлена в словотвірній структурі, що стала зразком для моделювання назв (*фейкомет* ← *метати фейки* – подібно до структур слів *кулемет* ← *метати кулі*, *гранатомет* ← *метати гранати*, *міномет* ← *метати міни* тощо; *фейкогриз* ← *гризти фейки* – подібно до структур слів *книгогриз* ← *гризти книги*, *квітогриз* ← *гризти квіти*, *листогриз* ← *гризти листя* і под.).

Похідні одиниці *фейкопром* / *фейкпром* і *фейкомат*, що постали внаслідок застосування аналогії та асоціацій, також репрезентують ономасійну категорію предметності. Відома користувачам мови аброморфема *-пром-* вербалізує процес, явище, пов'язані з великим обсягом виробництва (*хімпром*, *сільпром*, *суднопром*, *авіапром* та ін.), аброморфема *-мат-* слугує для ословлення опредметненого явища, асоційованого з об'єктом, який виконує самостійну механічну роботу, видає щось, автоматично (*автомат*, *банкомат*). Порівняйте: Російські **фейкомети** все частіше припускаються помилок: у пропагандистів здають нерви (Obozrevatel, 07.10.2022); **Фейкогриз** не тільки попереджає, а й дає можливість користувачам долучитися до спільноти борців з дезінформацією (Texty, 03.12.2019); «Якщо ми кажемо про **фейкопром** – це традиція, яку започаткував наш сусід, Російська Федерація. За різними оцінками, тільки про Україну за ці кілька років російський **фейкпром** напродукував 2 тисячі фейкових новин», – зазначає Джапарова (5 канал, 29.03.2019); Обережно – **фейкомат!** На вулицях Києва з'явилися брехливі за змістом плакати із зображенням казнокрада і корупціонера, колишнього голови бюджетного комітету ВР, а також чинного президента ФФУ/УАФ Андрія Павелка (Футбольний клуб, 25.10.2019).

Активне застосування в складних словах елемента *фейк-* засвідчує негативне сприйняття суспільством різ-

номанітної інформації, яку дедалі частіше поширює країна-агресорка. Складники *-мет-, -мат-, -пром-* вербалізують семантику, яка може засвідчувати обсяг брехні, що видають представники й прихильники цієї країни.

Економія мовних засобів (зусиль). Економія на рівні словотворення – природне явище. Номінатори, ословлюючи об'єкти позамовного світу, намагаються добирати назви, що якнайповніше і водночас компактно експлікуватимуть зміст. А. Нелюба вважає, що «явища експліцитної економії на рівні словотвірної номінації ґрунтуються на визначенні економії як кількісних змін у напрямку зменшення формальної, матеріальної структури в ланцюжку “твірний номен → похідний номен”. До економних способів належать *утинання, контамінування, складання скорочених основ* з усіма їхніми різновидами» (Нелюба, 2007, с. 250).

Сучасні мовці активно застосовують усі перелічені способи мовної економії: *утинання: комп, універ, мобіла (мобілка), вебка, техсервіс; контамінування: пішкарус, терораша, військомат; складання скорочених основ: папамобіль, фейкомат, фрешбаза, клікабельність, еменесник (МНСник), есбеувець (СБУвець)* тощо. Номінативна одиниця становить мініконструкцію, здатну ословлювати граматичні ознаки, згорнуту позамовну інформацію про об'єкт навколишньої дійсності й мотиваційно пов'язані з ним інші об'єкти. Значна кількість номінативних одиниць утворена універбацією – згортанням словосполучень із додаванням переважно регулярних суфіксів: *могилянка, есемеска, мінусівка, комуналка, нейтралка, оперативка, піарник, медійник, обмінник, пневматика* і под.

На думку А. Нелюби, причинами появи названих способів економії є «недосконалість, незручність форми наявного номена з погляду економності мовних засобів і зу-

силь, унаслідок чого такий номен стає об'єктом подальших дериваційних операцій» (Нелюба, 2007, с. 252). Це, з одного боку, засвідчує вагу мовних одиниць, а з другого, – «явище знецінення функціональної значущості структурних одиниць – слів чи словосполучень» (Нелюба, 2007, с. 252–253).

Мовна адаптація до технологійного розвитку і пов'язаних із ним суспільних змін. Сучасне українське суспільство дедалі активніше опановує іноземні мови. Наукові й технологійні процеси відбуваються з активізацією мовних контактів української та європейської спільнот. Переймаючи одночасно прогресивний досвід з інших країн та інтернаціоналізми, що слугують для ословлення нових реалій, мовці швидко узвичаюють застосування запозичених лексичних одиниць. У період спрямованого руху українського суспільства до європейської спільноти багато громадян обирає, так би мовити, «перспективне» – європейське.

Долучаючи іншомовні слова до складу української мови, користувачі увідповіднюють їх із репрезентантами номінативних груп тих поняттєвих категорій, до яких вони належать у мові-джерелі, наприклад: ономасійну категорію предметності: *шопінг, тренінг, дайвінг*; ономасійну категорію ознаковості – знаків дій: *юзати, спінити, скринити, хайпити, хейтити* і под. З подальшим свідомим уживанням іншомовних лексем мовці розвивають їхній словотвірний потенціал. Адаптовані чужомовні елементи стають мотиваторами для творення нових номінативних одиниць; так «запозичені слова, основи та неоформанти по-різному втягуються в гібридне словотворення» (Городенська, 2009, с. 6), наприклад: *онлайновий; медійний, медійність, медійник; піарник, піарівець, піарівський, піар-кампанія; інтернетний, інтернет-*

послуга, інтернет-видання; дайвінговий; хайповий; хей-терство; хаймарсити тощо.

Гіперо-гіпоніміїні (родо-видові) відношення в номінації. В основу ономасійної структури може бути вкладено найзагальнішу характеристику чи конкретну, розрізнявальну ознаку ословлюваної реалії. З огляду на це В. Гак виділив узагальнену та індивідуалізаційну опозиції. На його думку, у мові наявні різні за обсягом номінації: номінація широкого значення (узагальнена) – гіперонім, а також номінація вузького значення (індивідуалізаційна) – гіпонім. Індивідуалізаційна номінація складніша за семантичною структурою від узагальненої, бо ґрунтується на поєднанні різних ознак (Серебренников, 1977, с. 272–273). За потреби створити іншу, індивідуалізаційну, назву якоїсь реалії об'єктивного світу (гіпонім), що перебуває в семантичному зв'язку з уже наявною в мові узагальненою номінацією (гіперонімом), але конкретизує цю реалію в певній ситуації, у випадковому контексті, мовець вдається до пошуку способу вербалізації і добору відповідних словотворчих засобів. Особливості створення назв, що перебувають у родо-видових відношеннях у межах тієї самої ономасійної парадигми, також мають безпосередній стосунок до внутрішньої форми слова. Вона як найвиразніша ознака дає змогу виокремити номінативну одиницю з-поміж інших назв іменованого об'єкта. Внутрішня форма слова постає в похідній одиниці завдяки вдалому вибору способу і засобів експлікації властивостей чи асоціацій, що відбивають наочно-чуттєвий образ, з яким мовець пов'язує цей об'єкт.

У деяких похідних назвах свого часу ословлена виразна ознака об'єкта в сучасному світі може втратити актуальність чи стати однією з видових, тобто внутрішня форма

може набувати неістинності (*перукарня*, *усиновити* (*дитину*) / *усиновлення* (*дитини*), *корок*, *білізна*, *чорнило* і т. ін.). Неістинну внутрішню форму слова в них мовці компенсують синтагматичними зв'язками, контекстом. Порівняйте: *Понад 200 переселенців отримали безкоштовну послугу в перукарнях міста. [...] За попереднім записом переселенці можуть підстригтися та зробити укладку* (Суспільне. Новини, 20.04.2022); Крім того, зазначається, що для *усиновлення* важлива думка *дитини*: фактично «не дитину влаштовують в родину, а батьків обирають для дитини» (Суспільне. Новини, 12.01.2023); Ажіотаж щодо бажання *всиновити* маленького *хлопчика*, якого підкинули у «Вікно життя», найімовірніше виник через те, що, як правило, сім'ї хочуть *усиновити* саме маленьких *дітей* – до року чи двох (Твоє місто, 27.04.2022); Для *дівчинки* Лілії, яку підкинули біля пологового, також знайшли сім'ю і вже готують документи для її *усиновлення* (Твоє місто, 01.09.2021); *Пляшки з вином почали закорковувати шматочками дерева* ще у 17 столітті. Багато хто думає, що настав час перейти на сучасніші технології. Інколи через зіпсований *корок* вино починає відгонити цвілью, а тому виробники охоче взяли на озброєння гвинтові кришечки й *пластикові корки* (BBC News Україна, 21.06.2013); *Колір денного неба – блакитний – може допомогти дитині легше заснути, подолати нічні страхи. Тому батькам слід придбати блакитну постільну білизну*, якщо дитина прокидається і плаче ночами (Ю. Рібцун, Мелодії кольорових звуків); *Колір Emerald of Chivor – це красиве синьо-зелене чорнило з відтінками червоного та золотого* (Арт і Я).

Комунікативна зумовленість номінативної одиниці. Реакція мовців у вигляді створення номінативних одиниць може бути прямо пов'язана з інтерпретацією предмета, явища, процесу об'єктивної дійсності.

Деякі найменування слугують не так для вербалізації самого об'єкта чи явища реального світу, як для актуалізації якогось збудника національного настрою, почуттів, емоцій. Зокрема, як відомо, від 40-их років XX ст. з іменем поборника незалежної України Степаном Бандерою пов'язують номему *бандерівці*. Так стали називати українців, які відстоюють національну самобутність, самостійність своєї країни. Л. Масенко, окресливши радянську пропаганду в перші повоєнні роки і ставлення влади до українських патріотів, зауважила: «Номінація “бандерівець” (у множині “бандерівці”) ввійшла до тоталітарного дискурсу з вербальним виявом найвищого градусу ненависті» (Масенко, 2016, с. 9).

У назвах *бандеросмузі*, *бандеромобіль*, що постали внаслідок рефлексивного досвіду українського суспільства в час спротиву російській агресії, експліковано символ певного періоду історії нації, певної ідеології. В ословлюваному за допомогою цих лексем змісті разом із певними асоціаціями наявна імпліцитна емоція. Для різних мовців у тій самій номінативній одиниці можуть бути приховані неоднакові емоції. У цій – суперечливі. З одного боку, ословлювана асоціація з реалією об'єктивної дійсності має навіювати ворогові страх, з другого, – викликати в представника нації відчуття самобутності, надихати на відсіч ворогові. Наприклад, у період протистояння агресору, для якого номінатив *Бандера* як сіль в оці, лексема *бандеросмузі* стала актуальнішою, виразнішою за наявну назву того самого поняття – *коктейль Молотова*, порівняйте:

Тоді вся Україна була під російськими обстрілами, ворожі танки утюжили вулиці селищ, противник тероризував Київщину і вже підступав до Києва. Вся країна чинила опір, тож нашим громадянським обов'язком було розповідати українцям про те, як це можна зробити через **коктейлі Молотова**, а іноземцям – чому, власне, **бандеросмузі** є одним з проявів української нескореності (Заборона, 30.01.2023).

У назвах *автомобіль*, *папамобіль* і *бандеромобіль* наявна відмінність у номінативних функціях мотивувальних основ. З одного боку, їх об'єднує ономасійна база, експлікована іменниковою основою *-мобіль*. З другого боку, ономасійну ознаку в них представлено по-різному. У лексемі *автомобіль* складники морфемної будови *авто-* (від грец. *αὐτός* – сам) і *-мобіль* (від лат. *mobilis* – рухомий) (Морозов, 2000, с. 7-8) експлікують ономасійну ознаку. Ономасійна база імпліцитна. Її додатково конкретизує ономасійна зв'язка (ономасійний предикат) «*той, що має характеристику “автоматичний”*». Якщо в назві *автомобіль* ономасійна база й ономасійна ознака перебувають приблизно на одному функційному рівні, ніби доповнюючи одна одну, то в похідних лексемах *папамобіль* і *бандеромобіль* акцент зроблено на ономасійній ознаці, вона істотно вирізняється на тлі ономасійної бази. А самі назви набули експресивності, контекстно зумовленого характеру.

Номінативна одиниця *папамобіль* («засіб пересування для Папи Римського») створена за структурним зразком – *автомобіль*. Проте в слові *папамобіль* реалізовано номінативний намір вербалізувати стосунок однієї реалії до іншої, точніше, призначення об'єкта – *(авто)-мобіля* – для суб'єкта – *Папи (Римського)*. Отже, у лексемі *папамобіль* уже ономасійна база (*- мобіль*) експлікує засіб дії,

а ономасійна ознака, виразником якої стала мотивувальна основа *папа-*, – суб'єкт дії, наприклад: *Папа Римський Франциск отримає електричний папамобіль від Fisker* (Autogeek, 25.05.2021).

Лексема *бандеромобіль* постала за аналогією до найменування *папамобіль*. Водночас новотвір *бандеромобіль* також відрізняється від зразка номінативним наміром. *Бандеромобіль* – це не засіб для пересування *Бандери*, а предмет (- *мобіль*), функцію якого вбачають у демонстрації ідеологічного характеру, настрою суспільства. Виходить, що за допомогою ономасійної ознаки, виразником якої стало прізвище відомої історичної постаті, мовець реалізував номінативний намір експлікувати відомості про прихильність до певної ідеологічної позиції, озброєність і готовність тих, хто використовує об'єкт іменування, давати відсіч ворогові, наприклад: *Тож «бандеромобіль» дуже швидко прижився в українському медіапросторі та став характеризувати не лише автомобілі, які мають підвищену прохідність та оснащені великокаліберним стрілецьким озброєнням або мінометами, а й практично будь-який автомобіль, що служить потребам ЗСУ. Сьогодні ці дивомашини всіляко допомагають нашим Героям захищати Україну від загарбників (Гайдамака). Знову ж усвідомлюємо, що в номінативній одиниці з ономасійною ознакою, вираженою за допомогою твірної основи *Бандер-*, внутрішня форма слова пов'язана з емоцією, яку назва має викликати у ворога – страх чи роздратування, наприклад: *Ще на початку війни загарбники почали активно розповсюджувати фейки про так звані «бандеромобілі» – спеціальні «супермашини» для вбивств. В українців ця істерія ворога викликала лише посмішку та послугувала поштовхом для нових трендів* (Гайдамака).*

У таких похідних одиницях внутрішня форма слова перетворюється з прямої на непряму, символічну, прецедентну. А. Загнітко вважає, що «ряд однотипних похідних, утворених за досить короткий період (три – чотири дні), відбиває їх мовносоціумний запит, високе їх статусне мовносоціумне навантаження в різних дискурсивних практиках, зокрема в медійних, політичних, публіцистичних» (Загнітко, 2020, с. 107).

Такий «мовносоціумний запит» зазначених вище номінативних структур спричинено ситуацією, часом, злободенністю ословлюваних подій. Сучасна людина часто переосмислює, оцінює світ крізь призму соціальних мереж. На думку Н. Бойко, «інтернет активно нарощує свій соціальний вплив на суспільство та стає тим соціальним середовищем, яке, як барометр, віддзеркалює соціально-політичну ситуацію в країні та детермінує інтеграційні процеси в українському суспільстві» (Бойко, 2016, с. 123).

До певних номінативних одиниць носії мови ставляться критично, намагаючись уточнити їх. Переоцінивши сутність похідного найменування, мовці (частіше фахівці) корегують ту чи ту назву, змінюють структурний елемент чи й саму структуру номінативної одиниці так, щоб вона точніше вербалізувала явище, об'єкт реальності. Це можна пояснити, зокрема, реакцією мовної особистості – представника певної соціальної групи – на неістинне вираження засобами мови об'єктивного світу. Відомий лінгвіст О. Пономарів 2017 року в інтерв'ю одному зі ЗМІ під час аналізу мовної політики в нашій країні, звернувши увагу на лексему *російськомовний*, яку застосовують щодо певної частини громадян, і запропонувавши натомість іншу номінативну одиницю, розставив відповідні акценти в ословленні характеристизаційної ознаки об'єкта: «[...] такий

вигадали термін – російськомовне населення. Немає такого населення! Є зросійщені українці [...]» (Україна молода, 09.01.2017).

Цілком зрозумілі й подальші послідовні дії мовців щодо уточнення називальної функції деяких спільнокоренових одиниць. Зокрема, у похідній лексемі *дерусифікувати* внутрішня форма слова суперечить номінативному наміру. Спричинено це тим, що мотивувальною основою для цієї одиниці стала назва, яка сама собою має «неістинну», алогічну внутрішню форму слова. Г. Чорний у статті в газеті «Україна молода» виразно проілюстрував логіку створення найменування на прикладі пов'язаних із минулим держави чи з ворожим впливом сусідньої країни процесів, що відбуваються в Україні: *Дерашизація або демосквизація: не можна дерусифікувати те, що Руссю не було* (Україна молода, 26.05.2022). У такому окресленні номінативної одиниці відзначено чітке розмежування реалій об'єктивної дійсності й неістинного судження, порівняйте: Термін «*русифікація*» і антонім до нього «*дерусифікація*» суперечать тотожності історичних назв «Україна» і «Русь». [...] Сьогодні, звільняючись від ознак присутності «руського міра» в Україні, потрібно відмовитись і від помилкового вживання терміна «*дерусифікація*», замінивши його історично правильними термінами, такими, як «*деросіізація*», «*дерашизація*» або «*демосквизація*» (Україна молода, 26.05.2022). Усі назви – *дерусифікація*, *деросіїзація*, *дерашизація* і *демосквизація* – мають ту саму словотвірну модель, відому в дериватології сучасної української мови, й узвичасну ономасійну структуру, що експлікує ономасійну категорію предметності.

Структура назви *дерусифікація* слугувала зразком для творення номінативних одиниць *деросіїзація*, *дерашиза-*

ція, демосквізація. Відбулося словотворення за аналогією, у якому спостерігаємо черезступеневу похідність. Проте на відміну від слова *дерусифікація* в лексемах *деросізація*, *дерашизація*, *демосквізація* внутрішню форму слова скореговано: за допомогою мотивувальної основи чітко окреслено реалії об'єктивної дійсності. Мовці як національно свідомі представники суспільства реагують не лише на явища, процеси, що відбуваються в соціокультурному й політичному житті країни, а й на мовні знаки, які вербалізують ці явища, процеси. Принципово важливо, щоб номінативний намір у таких одиницях був реалізований правдиво.

Припасування чужомовних елементів / варваризмів. Стрімкий розвиток сучасних технологій стимулює мовців «миттєво» реагувати на зміни, що відбуваються навколо. Під час добору засобів ословлення пересічні мовці не надто утруднюють себе пошуками власне українського ресурсу. Обираючи словотвірну модель, багато хто не замислюється над її походженням. Прагнення українського суспільства приєднатися до європейської спільноти спонукає мовців адаптувати іншомовну лексику до повсякденного вжитку. З-поміж розмаїття модних слів людина обирає часто найпростіше чи найактуальніше.

У деяких номінативних одиницях ословлення позамовного світу відбувається, наприклад, із графічним відтворенням частовживаного іншомовного елемента, відомого багатьом мовцям. Номінатори використовують ці елементи, припасовуючи їх до українських мовних одиниць, аби вербалізувати конотативну семантику, створюють оригінальну взаємодію українських мовних засобів та іншомовних. Такий спосіб номінації відбувається переважно за аналогією. Частіше його застосовують у назвах крамниць,

торговельних центрів, компаній чи інших приватних підприємств, наприклад: «*Майстер'ок*» / «*МайстерОК*» / «*Майстер-Ок*», «*ЛотОК*», «*ДиванОК*». У структурі цих номінативних одиниць елемент *-ок-* / *-ОК-* / *-Ок-* (від англійського слова *okay*) перебуває в позиції суфікса і вербалізує не ономасійну базу, як частіше буває в іменниковому словотворенні, а ономасійну ознаку (оцінну семантику – схвалення).

Іноді іншомовні елементи випадково стають засобами експлікації оцінної семантики. Приводом для цього може бути ситуація (випадковий контекст). Зокрема, англійська аббревіатура *UK* (United Kingdom) набула нової функції – виражати позитивну оцінку, семантику прихильності до України; а також нової, української, форми (*UK* → *-юк*). Колишнього прем'єр-міністра Великої Британії Бориса Джонсона стали називати *Джонсонюк*. «Нове» прізвище пов'язане із ситуацією: «Джонсон відомий всебічною підтримкою нашої держави і палкими промовами на захист України. Навіть українською – саме так він виголосив свою великодню промову. Також нещодавно у своєму профілі в Instagram він підписався як “Джонсонюк” – й оформив аватарку в жовто-блакитних кольорах» (Українки). Посол Великої Британії в Україні Мелінда Сіммонс в інтерв'ю *ТСН.ua* розповіла про те, що у своєму профілі в соціальній мережі Instagram Джонсон додав до прізвища *UK*, яке означає ‘*Велика Британія*’ і водночас подібне до типового закінчення для українського прізвища (Autotema.ua, 26.06.2022). Цю ситуацію швидко підхопили небайдужі мовці. Українці охоче вживають прізвище *Джонсонюк*, вважаючи англієця «своїм», висловлюючи так повагу, приязнь йому як другу України, який активно підтримує народ, допомагає боротися з російською

агресією. А дехто з них на честь Бориса Джонсона назвав каву, лимонад і навіть круасани. Порівняйте: *«Борис Джонсонюк»*: у мережі досі суперечки щодо нікнейму британського прем'єра. [...] *Boris Johnson UK* чи *Борис Джонсонюк*? (Високий замок, 11.04.2022); Суміш кави (арабіка + робуста) *«Джонсонюк»*: завжди поруч і ніколи не підведе! (Dorrio); У коментарях одна користувачка мережі повідомила, що у Хмельницькому з'явився лимонад під назвою *«Джонсонюк»* (УНІАН, 12.06.2022); Пекарня на Подолі *«Завертайло»* продає круасани, які названі на честь британського прем'єр-міністра Бориса Джонсона. Воно називається *«Борис Джонсонюк»* (PostEat, 09.06.2022).

Іншого характеру набувають номінативні одиниці, що вербалізують негативну оцінку явищ, поведінки, висловлювань, пов'язаних із ворожою країною: *СВОрачіваем* (від рос. СВО – т. зв. «специальной военной операции»), *рашин-пропаганден*, наприклад: *Всі теми СВОрачіваем*. Соцмережі рясніють мемами про Херсон (Pinterest); Як тільки Андрюха Малих вирішив стати зіркою *рашин-пропаганден* і розповідати казки... Наші воїни вирішили швидесенько відправити його додому. Башта відлетіла не тільки в танка, а ще й у всього екіпажу (Патріоти України, 16.01.2023). Зберігаючи чужомовне звучання і відтворюючи його засобами української орфографії, номінатор у цих лексемах наче дистанціюється від неприйнятного, ворожого, висловленого в країні-агресорці.

Ономасійна парадигма. А. Архангельська визначила ономасійну парадигму як «сукупність системно організованих різноструктурних лексичних, словотвірних, синтаксичних, фразеологічних, відфразеологічних номінантів із спільним денотативним значенням, об'єднаних

спільною ідеєю (сигніфікатом)» (Архангельська, 2007, с. 207). На словотвірному рівні іменування об'єктів навколишнього світу різноманітне. Вербалізація відбувається із застосуванням як стилістично нейтральних, так і стилістично маркованих словотворчих засобів і твірних основ; залежить від ситуації, характерних ознак об'єкта, ставлення мовця до нього, а також номінативного наміру тощо.

Зокрема, для позначення популярних у сучасному суспільстві фахівців ІТ-галузі використовують різні назви – від нейтральних до експресивних: *програмісти*, *ІТ-івці* (*айтівці*); *ІТ-армія*, *ІТ-війська*, *кіберкозаки*, *кіберпартизани* – «ІТ-фахівці; групи українських, білоруських ІТ-фахівців, діяльність яких спрямовано на боротьбу з ворогом у кіберпросторі, так само й під час російського вторгнення в Україну». Наприклад: *Але в результаті українська ІТ-армія з'явилася через потребу, практично випадково. Уряду України довелося оперативно зібрати людей, щоб захистити країну від кібератак з боку росії. ІТ-війська спочатку нагадували просто збіговисько випадкових людей, але згодом еволюціонували у вкрай гнучку та адаптивну систему, яка здатна діяти оперативно за багатьма напрямками* (Dev.UA, 29.06.2022); *Їхня зброя – комп'ютер та інтернет. Із початком війни ІТ-івці* набули більш української назви: *кіберкозаки* (Україна кримінальна, 06.03.2022); *Білоруські кіберпартизани* об'єдналися з полком Кастуся Калиновського (МІГ, 08.12.2022).

У сучасному суспільстві номінативний намір часто ґрунтується на суспільно-політичних концепціях, певних ідеологіях. Зокрема, як реакція суспільства на ворожу політику сусідньої країни постали номінативні одиниці, що експлікують назву самої країни, поведінку її влади, народу

тощо. В одній ономасійній парадигмі з назвою *Росія* по-стала значна кількість номінативних одиниць із зневажливою оцінкою: *раша / рашка, ерефія, терораша* і подібне, наприклад: «**Раша, гудбау**»: в «Енергоатомі» розповіли, коли Україна зможе обійтися без російського ядерного палива (УНІАН, 03.02.2022); Уся внутрішньополітична атмосфера **ерефії** істерична (Firtka, 03.07.2014); **Терораша** продовжує звільняти Донбас від усіх форм життя (Дніпро TV, 30.01.2023). Ономасійну парадигму росіяни поповнили номінативні одиниці *рашисти, рабсіяни, русня, росіянци* тощо, наприклад: **Покарання рашистів** – це обов’язок усього цивілізованого світу перед тисячами загиблих і постраждалих (АрміяInform, 20.01.2023); **Гаряче й у Вугледарі. Рабсіяни** нещадно випалюють місто у марних сподіваннях пройти далі (Подорожчів, 26.03.2023); Так тікала **русня** на танку, що втратила своїх і впилялася в дерево (ТСН, 10.09.2022); **Продовжуватимуть росіянци** свято вірити «правді», яка летіє на них із телевізора, чи все ж таки наважаться озирнутися навколо себе – справа часу (АрміяInform, 09.03.2022).

Деякі номінативні одиниці можуть збуджувати неоднозначні відчуття, суперечливу оцінку. Зокрема, лексема *фашизм* тривалий час вербалізувала одне, чітко окреслене явище: «політичну течію, в основі якої лежить ідеологія культу сильної особистості, агресивного шовінізму та расизму» (Бусел, 2003, с. 1317). Сучасні геополітичні процеси актуалізували цей термін. У його лексичній парадигмі постали інші, близькі за значенням поняття. Номінатема *фашизм* стала твірною основою для ословлення нових виявів цього поняття: *шизофашизм* – «шизофренійний фашизм; фашизм, представники якого борються з інши-

ми, називаючи їх фашистами, нацистами», *рашизм* – «російський фашизм» (тотожне поняття – *путінізм*), утворене контамінацією (телескопією) від *раш*-(*-а+фа*)-*и*зм. Наприклад: *Називати фашистами інших, будучи фашистом, – у цьому заключається основа путінського методу. Американський філософ Д. Стенлі називає його «підривною пропагандою». Я запропонував термін «шизофашизм». В українців є елегантніше визначення – вони називають його «рашизмом» (Володимир Литвин, офіційний сайт).*

Надзвичайно жорстока поведінка російських окупантів спричинила в мовців потребу дібрати нову назву для на-чебто подібного явища. У суспільстві ніби відбулася деформація в оцінці понять. Українці почали порівнювати двоє зол: яке з них менше чи більше. Порівняйте: *«Те, що сьогодні відбувається в Маріуполі, у Харкові, інших містах – це сучасний **рашизм**, який, ще раз наголошую, перевищує **фашизм**, який ми бачили в середині минулого сторіччя», – наголосив Данілов (Укрінформ, 13.03.2022); «Навіть **фашисти** таке не творили». Історія дитячого лікаря, який з Харкова переїхав на Вінниччину; Успенський собор збудований на початку 19 століття **фашисти** не бомбили, а **російські солдати** обстрілюють (Вінниця.info, 14.03.2022).*

Специфіка ономасійних структур похідних одиниць на позначення актуальних чи актуалізованих реалій об'єктивної дійсності

Виразність деяких назв ґрунтується на актуальності чи актуалізації реалій об'єктивної дійсності, тобто вона може

бути зумовлена періодом розвитку суспільства, злободенністю ословлюваних подій, явищ чи викликана випадком.

Створюючи нову похідну назву, номінатор спирається на денотацію чи конотацію іншої назви (мотивувального слова), зокрема й на наявну внутрішню форму слова, що дає змогу розвивати семантичні зв'язки між об'єктами інтеріоризації. Отже, вибір засобів творення номінативної одиниці і мотиватора впливає на її здатність вербалізувати той чи той зміст. А мотивувальну основу, яка в ономасійній структурі нового слова найчастіше виконує функцію ономасійної ознаки, зумовлює характерна риса іменованого об'єкта чи його найвиразніша ознака.

Потенційну місткість номінативної одиниці можна оцінити, виявивши імпліцитні та експліцитні елементи ономасійної структури. До імпліцитних компонентів належать асоціативно-мисленнєві процеси, які постали у вигляді образу, сформованого на ґрунті редукованого внутрішнього мовлення, чи натяк, що внаслідок інтеріоризації став опосередкованим зверненням до певного об'єкта дійсності, а також судження як своєрідна зв'язка між мотиватором і формантом похідного слова.

Експліцитними в ономасійній структурі номінативної одиниці є переважно словотворчі форманти, за якими в традиційній дериватології закріпилися певні семантика й функції (ідеться насамперед про випадки, де, як зазначено вище, словотворчий формант слугує виразником ономасійної бази), а також мотиватор, функція якого – фіксувати зв'язок іменованого об'єкта з іншим / іншими об'єктом / об'єктами позамовної дійсності.

Внутрішня форма похідного слова дає змогу усвідомити, яка ознака об'єкта внаслідок його аналізу стала домінантною чи які асоціативно-оцінні характеристики об'єкта

спонукали обрати мотиваційну основу під час превербального етапу породження номінативної одиниці. Експліцитні компоненти ономасійної структури демонструють характер зв'язку між представниками тієї самої ономасійної категорії чи різних ономасійних категорій, тобто між ономасійною базою та ономасійною ознакою. Співвідношення внутрішньої форми слова й мотиваційної основи з опертям на поняттєву категорію визначає зв'язок ономасійної бази та ономасійної ознаки, зумовлює обсяг ословлюваного за допомогою ономасійної структури змісту. Цей зв'язок можна потрактувати як **прономінативний**.

Різновиди прономінативного зв'язку ономасійної бази та ономасійної ознаки, що ґрунтуються на співвідношенні внутрішньої форми слова й мотиваційної основи: **функційний**: функційно-прямий (*учитель, читач, хвалько, дозатор, хліборізка, хазяйнувати, солити, білити, подружитися*), функційно-інструментальний (*праска, держак, білило, косити, пиляти*); **локативний**: локативно-прямий (*митник, школяр, аптекар, підберезник, піддашок, міжсгір'я*), з актуалізацією локатива (*стрільбище, пасовище, бойовище, торфовище, пролісок*); **предметний**: предметно-прямий (*хлібниця, помийниця, супник*), предметно-опосередкований (*сокирник, комп'ютерник, домбрист, газетяр, хлібороб, азовець*), предметно-оцінний (*сніжечок, брилик, бабище, вовчисько*); **означальний**: означально-прямий (*жовток, білок, кисляк, мужність, грішник, розкішник, першокласник*), означально-опосередкований (*стадність, повсюдність, селективність, сучасник, спільник*), означально-оцінний (*кислуватий, величезний, пречудовий, прадавній*); **часовий** (*нічник, погодинка, вечєра, вечірка*); **етимологічний** (*білізна, чорнило, перукарня, у синовити (дитину)*);

кореляційний: родо-фемінативний (*студентка, прибиральниця, княгиня, тигриця*), за віком (за ознакою 'недорослість') (*циганя, турченя, княжич, гусеня, овеча*); **асоціативний:** асоціативно-прямий (*жовтяниця, синець, притулок, заочник*), метафоричний (*спотикач, кравчучка, захребетник, пішкарус, ботоферма, бжолований (смугастиий – про штани), зомбувати / зомбування*); **контекстний:** пропозиційно-конотативний (*іхтамнети, аналоговнет, затридні, Окуєва-не-чеченка*), фоновий (стосується okazіонального вживання словотворчого форманта – вербалізатора ономасійної ознаки, який у певному контексті набув самостійного звучання, певної внутрішньої форми слова, перейнявши функції ономасійної бази) (*ізм-(-и), ост-(-і), недо, пере*) та ін.

Процес створення похідних одиниць для ословлення об'єктів навколишнього світу, у яких виявляємо деякі з перелічених різновидів прономінативного зв'язку (функційний, локативний, предметний, означальний, часовий, етимологічний, кореляційний і под.), відбувається переважно за «прописаними» правилами словотворення. Сприймання та оцінювання позамовної дійсності ґрунтується на повсякденному знанні різних предметів, процесів, явищ і їхніх характеристик. Досвідчений користувач мови легко підлаштовується до наявних у мові номінативних структур. А за умови певних змін у цих структурах швидко опановує їх і навіть активно застосовує, «приміряючи» до інших об'єктів тієї самої лексико-тематичної групи. Таку реакцію значної частини українського суспільства спостерігаємо, наприклад, на зміни в найменуваннях із кореляційним, зокрема родо-фемінативним, різновидом зв'язку (порівняйте: *президентка, прем'єрка, філологиня, нумерологиня, науковиця, посадовиця*,

пілотикиня і пілотеса, фотографиня і фотографка, критикиня і критикеса тощо).

Надзвичайно виразно постають похідні одиниці, що ґрунтуються на **асоціативному**, зокрема метафоричному, і **контекстному** різновидах прономінативного зв'язку. Інтеріоризація відбивається на здатності людини відчувати асоціативно-образний зв'язок між предметами, явищами навколишнього світу. Ґрунтується ця здатність на власному досвіді мовця, отриманих ним колись емоціях, певних стереотипах, ідеологічних чи культурних уявленнях. Ословлення об'єктивної дійсності, що відбувається на основі асоціативних зв'язків різних реалій, явищ, ознак, часто являє собою «промовисту» реакцію номінатора на найвиразнішу властивість предмета чи на випадковість ситуації / контексту вживання. Асоціативний зміст залежить насамперед від ставлення мовця до референта. До того ж той самий референт може викликати неоднакові асоціації в різних осіб і навіть у того самого мовця в різних ситуаціях. Усе це пов'язано з диференціацією характеристик об'єкта іменування. Асоціації можуть бути спричинені поведінкою, функцією, формою, розміром чи іншими ознаками об'єкта, з яким співвідносний референт.

Окресливши лексико-семантичну систему української мови, М. Кочерган зазначив: «Асоціативно-дериваційні відношення – це відношення слів по лінії словотворення, смислових асоціацій і фонетичних зближень. Оскільки слово має форму і зміст, це зумовлює двосторонні асоціативні зв'язки: 1) з формально близькими словами; 2) зі словом з близьким значенням» (Кочерган, 2004, с. 306).

Змістове вираження реалій позамовної дійсності, що ґрунтується на асоціативних зв'язках, передбачає взаємодоповнюваність складників (ономасійної бази й оно-

масійної ознаки) у межах ономасійної структури. У номінативних одиницях, де ономасійну базу вербалізує словотворчий формант, на нього випадає важлива функція – виразно репрезентувати поняттєву (ономасійну) категорію, бо ономасійну ознаку експлікує мотивувальна основа, яка не прямо, а лише асоціативно пов'язана з референтом. За таких умов додатковим імпліцитним елементом вербалізації є судження на зразок: *'той, що робить / поводить ся так, як ...'*, *'той / те, що виконує функції подібно до ...'*, *'той / те, що має подібні ознаки до ...'*, *'робити / поводитися так, як ...'*, *'такий / таке, як ...'* тощо. Опорне слово в судженні є маркером ономасійної бази і, відповідно, ономасійної категорії, до якої належить іменованний об'єкт. Зокрема, *'той / те...'* – маркер ономасійної категорії предметності, *'робити / поводитися...'* – ономасійної категорії ознаковості (знаків дій і процесів), а *'такий / таке...'* – ономасійної категорії ознаковості (знаків-атрибутів) тощо. А синтаксичний характер судження, виражений переважно підрядною конструкцією, засвідчує ономасійну ознаку, так само й ономасійну категорію об'єкта, з яким асоційований референт.

Наприклад, лексеми *зомбувати / зомбування* («робити когось подібним до зомбі» / «те, що перетворює на зомбі») і *спотикач* («солодка алкогольна настоянка зі спеціями, міцністю 30 градусів» (Автентична Україна, Їжа та напої)) вербалізують асоціативні зв'язки між реаліями об'єктивної дійсності. Назва *спотикач*, як зазначено в джерелах, «очевидно, походить від ефекту, який справляв *спотикач* на споживачів» (Автентична Україна, Їжа та напої), тобто це *'те, що має ефект подібно до ...'*. У цих словах перетинаються ономасійні категорії предметності та ознаковості (знаків дій і процесів).

Поява номінативних одиниць з ословленими асоціативно-оцінними характеристиками стимулює мовців до створення в схожих, близьких контекстах нових назв за аналогією, за популярними чи особливо виразними зразками словотвірних моделей. Зокрема, лексеми *зомбувати* / *зомбування* слугували твірними основами для інших асоціативно вербалізованих номінативних одиниць, наприклад: *зомбомашина*, *зомбомобіль*, *зомбоящик*. У цих складних назвах, що репрезентують ономасійну категорію предметності, в ономасійних структурах наявна та сама ономасійна ознака, виражена за допомогою мотивувальної основи *зомб(і)-*. Виразниками ономасійної бази в цих структурах стали мотивувальні основи *-машин-*, *-мобіль-*, *-ящик-*, які так само, як і ономасійна ознака, експлікують конотативну семантику – певні додаткові асоціації, що постають у номінатора під час вербалізації референта. Порівняйте: *Рабська психологія не дозволяє їм активно протестувати, а зомбомашина, яка 24 на 7 летить на їхні голови, формує квазісвідомість відстоювати якісь уявні інтереси* (Новини. LIVE, 08.01.2023); *В Маріуполі російські окупанти привезли «зомбомобіль» з величезним екраном прямо під стіни зруйнованого ними ж драмтеатру і транслюють для мешканців пропагандистські передачі* (Інформаційний спротив, 13.06.2022); *Ми просто вважаємо, що нація, яка читає книги, переможе націю, що дивиться зомбоящик сусіда нашого за «поребриком»* (Гордон, 07.02.2019).

Внутрішні форми обох мотивувальних слів у межах складної лексеми, сформованої на основі асоціативних зв'язків, набувають взаємного впливу і внаслідок цього – певного перетворення.

Пропозиційно-конотативний різновид прономінативного зв'язку. Особливо виразними є номінативні одиниці, що постали на основі судження за допомогою оригінального, непродуктивного способу – злиття (суцільного написання) синтагмально розташованих елементів певного висловлення, твердження в одну лексему, наприклад: *затридні* – «про амбітні, нереальні для здійснення плани країни-агресорки – Росії», *Окуєва-не-чеченка* (про пропагандистське твердження російських ЗМІ щодо дружини Адама Осмаєва), *мижебратья* і *миадіннарод* – російські наративи, *іхтамнети* – назва російських солдатів, що постала на тлі заперечення Росією присутності їхніх військ на території України, *аналоговнет* – «щось, винайдене в Росії» і под.

Таке позначення певної інформації відоме мовцям із соціальних мереж як хештег – низка суцільно написаних слів, символів, за якою можна швидко знайти потрібний матеріал. Створюючи похідні одиниці подібно до хештегів, користувачі мереж спрямовують «співрозмовника», читача до об'єкта, явища тощо, зображених у конкретній ситуації, певному контексті.

Специфіка вербалізації дає змогу виокремити ці номени з-поміж співзвучних одиниць. Попри загалом непродуктивний в українській мові спосіб словотворення спостерігаємо певну популярність такого різновиду ословлення реалій. А. Загнітко, аналізуючи похідні одиниці, що засвідчують сучасний мовносоціумний запит на словотвірні моделі, зауважив: «Не менш поширеним є також перетворення лінійно упорядкованих окремих лексем в одне слово» (Загнітко, 2020, с. 107).

Спосіб породження номінативних одиниць, створених на ґрунті контексту з лінійно (синтагмально) упорядкованих

мовних елементів досі не набув чіткого потрактування в сучасному українському мовознавстві. У дериватології та неології його вивчають переважно в межах контамінації, іноді кваліфікуючи як квазіномінації і под. (Редько, 2016; Вокальчук, 2008; Гришко, 2019). У дослідженнях способів словотворення англійської, німецької та інших мов застосовують поняття «складні слова синтаксичного типу», «“синтаксичні” складні слова», окреслюючи їх як структури з ознаками синтагматичних відношень, що постали із сегментів мовлення (Шелудько, 2010; Борковська, 2013 та ін.).

Такі номінатами репрезентують здебільшого ономасійну категорію предметності. Порівняйте: *Нардеп від «Європейської Солідарності» Олексій Гончаренко зауважив, що Україна вщент зруйнувала амбіційні плани росіян про «затридні»* (Прямий, 03.06.2022). *Тюрми СБУ, Окуєва-не-чеченка, радикали захоплюють адміністрації. Про що писали російські ЗМІ і фейкомети. [...] Фейк про нечеченське походження Аміни Окуєвої й кримінальне минуле можна вважати невдалим. Історія з'явилася на сепаратистських сайтах і майже не вийшла за їхні межі* (Тексти.org.ua, 09.06.2017); *«Кремлівські мантри “мижебратья” і “миадіннарод”, – пише автор, – луснули, мов мильні бульбашки. У труну російсько-української насильно зшитой “дружби” забито останній цвях»* (Слово Просвіти, 15.02.2021); *Від їхтамнетов до часткової мобілізації. Як Кремль пояснює присутність свого війська в Україні* (Медіакритика, 05.11.2022); *Аналоговнет: другий за пів року російський супутник просто згорів в атмосфері* (Дзеркало тижня, 13.12.2022).

Збереження оригінального звучання надає нового відтінку значення тим мовним одиницям, з якими співвідно-

сять експлікацію судження, висловленого в країні, що перебуває в штучно створеній «альтернативній» реальності. Внутрішня форма цих назв переважно «неістинна». Зображення реальності відбувається з одночасною вторинною номінацією, за якої твердження представлено у вигляді однієї лексеми з протилежним значенням до загальної семантики твірної бази. У похідних одиницях *мижебратья* (від рос. 'мы же братья') і *миадіннарод* (від рос. 'мы один народ') способом відтворення номінатор на-полягає на цинізмі висловленого в судженні, яке слугувало мотивувальною базою, у лексемі *іхтамнети* (від рос. 'их там нет') мовець вербалізує зневажливе ставлення до іменованого об'єкта. У лексемах *аналоговнет* (від рос. 'аналогов нет'), *аналоговнетний* наявна імпліцитна іронічна оцінка предмета чи ознаки. У сучасному українському суспільстві ці назви створено на протигагу їхнім твірним основам – неправдивим твердженням мовця (тут ідеться про російську владу). Така особливість оформлення номінативних одиниць стає специфічним способом номінативного маркування.

Попри те, що спосіб творення цих назв не продуктивний, вони розвинули словотвірні пари – стали мотивувальними основами для нових лексем: *іхтамнетити* (від *іхтамнети*) – «знищувати тих, кого начебто десь немає», *аналоговнетний* (від *аналоговнет*) – прикметник до *аналоговнет*, які репрезентують іншу ономасійну категорію – ознаковості, зокрема в межах знаків дій і процесів (*іхтамнетити*) і знаків-атрибутів (*аналоговнетний*), наприклад: *Бійці ЗСУ збентежилися запчастинам, які побачили у збитому ними розхваленому безпілотнику «Орлан».* Там виявили запчастини від бензопилки, пластиків кришки та залишки радіо «Маяк». Відео

«аналоговнет»-начинки» безпілотника українські захисники виклали в Мережу (ТСН, 01.12.2022); **Аналоговнетний** російський військовий робот виявився іграшкою з AliExpress (24 Техно, 17.08.2022).

Ці похідні слова мають чітке суспільне спрямування. Породжені в інформаційному просторі, вони можуть поставати як наслідок інтерпретації отриманої інформації. Водночас, створені як okazіональні одиниці в конкретному контексті, вони зрозумілі всьому українському суспільству, бо мають вузькоспрямоване призначення: їх застосовують щодо конкретного референта.

Функції словотворчих елементів науковці вбачають, як відомо, у творенні лексичних знаків, тобто номінативних одиниць. І словотвір уважають не якимось особливим рівнем мови, а сферою «особливих відношень між морфемами і лексемами» (Кочерган, 2010, с. 283-284). Такі відношення між морфемами і лексемами іноді створюють певні умови для потенціалу словотворчих формантів. Взаємодія словотворчого форманта з мотивувальною основою може вплинути на його номінативну специфіку. У певних контексті чи ситуації розкривається номінативна самостійність словотворчого засобу, він лексикалізується. І, вочевидь, саме ті форманти мають більший потенціал до номінативної самостійності, у яких словотвірна семантика чітко окреслена, менше абстрагована, тобто не розпорошена на різні контекстні вживання. За словами дослідників, «здатність словотворчих формантів до виокремлення й лексикалізації зумовлена їхніми семантичними особливостями. Дериваційна продуктивність словотворчого форманта позначається на використанні його в ролі окремого слова, однак вона не є визначальною» (Грещук, Василь & Грещук, Оксана, 2022, с. 59).

Називальний потенціал форманта спостерігаємо в оказіональному словотворенні з **фоновим** різновидом прономінативного зв'язку. Регулярне вживання словотворчих формантів у певних словотвірних моделях, поєднання мотивувальної основи зі словотворчим формантом можуть спричинити дифузію семантики внутрішньої форми твірного слова й елементів похідної одиниці, тобто створити певний змістовий фон. За такого вживання за словотворчими формантами закріплюється певна «мовна пам'ять» – певна внутрішня форма. Вони починають виконувати специфічну функцію: одночасно ословлювати ономасійну базу й ономасійну ознаку. Набувши самостійного звучання в певному контексті й певної внутрішньої форми слова, словотворчі засоби вербалізують концентрований узагальнений зміст, що імпліцитно, як фон, закріплюється за ними. На думку науковців, «поява несправжніх лексем зумовлена характером їх номінативних можливостей. Зберігаючи узагальнену семантику дериваційної морфеми, вони забезпечують номінацію таких сегментів дійсності, які не мають у мові адекватного найменування на рівні звичайних лексем. Семантика квазілексем суфіксального чи префіксального походження узагальнено покриває значення будь-якого похідного слова, в складі якого вичленується одноструктурний дериваційний афікс» (Грещук, Василь & Грещук, Оксана, 2022, с. 51).

Зміщення акцентів в ономасійній структурі за самостійного номінативного функціонування словотворчого форманта відбувається неоднаково. У традиційній ономасійній структурі, де словотворчий суфікс експлікує переважно ономасійну базу, за його лексикалізації концентрація ословлюваного змісту збільшується з долученням функції – експлікувати на додаток ономасійну ознаку.

В ономасійній структурі префіксальних похідних одиниць словотворчий формант, приєднуючись до цілого слова, вербалізує ономасійну ознаку, а мотивувальна основа – ономасійну базу. За лексикалізації словотворчого префікса і послаблення функції мотивувальної основи в ономасійній структурі відбувається помітне зміщення акцентів, префікс зосереджує в собі всі функції: починає вербалізувати ономасійну базу разом з ономасійною ознакою. Унаслідок цього твірна основа втрачає матеріальне вираження, ставши імпліцитною (нульовою).

Лексикалізовані словотворчі форманти суфікси *-ізм-(-и)*, *-ост-(-і)* і префікси *пере-*, *недо-*, застосовувані в контексті самотійно, стають із граматичного погляду універсальними номінативними одиницями, які в контекстах ословлюють різні ономасійні категорії: *ізми* («ірон. узагальнена назва політичних, філософських, економічних теорій, напрямів у літературі та мистецтві» (Словник української мови, 2015–2023)), *ості* (позначає певні абстраговані поняття) – ономасійну категорію предметності; *пере* й *недо* – ономасійну категорію ознаковості, зокрема надмірну дію (*пере*) чи неповноту дії (*недо*). Іноді *пере* й *недо* транспонуються в ономасійну категорію предметності. Установити особливості транспозиційних процесів словотворчих формантів-лексем можна за допомогою контексту. Порівняйте: *Соборність, врешті-решт, це коли у вирішальний момент колосальних випробувань, – саме такий, як тепер, – праві й ліві, консерватори й ліберали, космополіти та націоналісти відсувають на задній план будь-які «ізми», які їх роз'єднують, і стають пліч-о-пліч заради України* (Оболонська районна в місті Києві державна адміністрація, 22.01.2016); *А просто по давній, прищепленій ще радянською пропагандою, звичці розкида-*

ються бездумно своїми «вердиктами». Тому візьму на себе сміливість та спробую викласти децю про **-ізми** та фобії навколо них (Gazeta.ua, 18.02.2013); Кажуть, що вони оберігають Демократію і стоятимуть на варті наших особистих прав, дадуть нам **можливості**, відчуття захищеності, звільненості... і таке подібне. Схоже, що світ перетворився на поле бою, де «погані поняття» («**ізми**») воюють з хорошими хлопцями («**ості**»). Але що більше часу минає, то стає очевиднішим, що хто б не переміг, неодмінно буде переможена – людина (Новий Акрополь, П'єр Пулен); Там усе – **НЕДО**, це туди потрапляють усі наші **недороблені** справи – малюнки, рукоділля тощо (Галина Малик, Незвичайні пригоди Алі); Але де ж тут оце «**НЕДО**-»? За кількасот метрів. В іншому рукаві виходу з метро. На точнісінько такому ж банері, але... цнотливо чистому. Чому ж тут не втрутилися? Не дійшли? Не помітили? Засоромилися? **НЕДО**роблена справа, а я вже й вагаюся: це справді протест пересічного патріота чи автограф шкодливого вандала? (ГрінченкоІнформ, 23.02.2023); Бригадир [...] прозивається **Недо**шивко. А як подививися на графік виконання його робіт, виходить, не **Недо**шивко, а **Пере**шивко. [...] І поважають Федора Івановича не за те, що він **недо**, а за те, що він **пере** (Остап Вишня); Пішли на побачення – попросіть трохи раніше, ніж це захоче зробити ваш партнер. Ідіть з гостей, перш ніж вони захочуть побути наодинці. Пам'ятайте: краще **недо**-, ніж **пере**- ... (Аналітично-інформаційний центр розвитку суспільства, 31.03.2019).

Похідні одиниці з фоновим прономінативним зв'язком являють собою компактні експресивні мовні засоби вербалізації об'єктивного світу.

Отже, номінатора в широкому розумінні формує епоха, суспільство, у вузькому – соціально-комунікативні умови і, відповідно, мовленнєвий досвід. Мова відбиває свідоме сприймання явищ об'єктивної дійсності в суспільстві. Значна кількість нових номінативних одиниць стає частиною загальномовної лексики та відтворює соціокультурні й політичні тенденції в суспільстві. Процеси вербалізації підпорядковано насамперед законам і традиціям національної мови. Водночас мовці, активно реагуючи на різноманітні зміни в комунікативній сфері і створюючи оригінальні словотвірні структури, дедалі більше розкривають номінативний потенціал і самобутність лексичного складу української мови.

Список використаної літератури

- Архангельська, А. М. (2007). До питання про засади побудови ономазіологічної моделі номінації. *Мовознавство*, 4–5, 20–35.
- Архангельська, А. М. (2007). *‘Чоловік’ у слов’янських мовах: Монографія*. Рівне: РІС КСУ.
- Бойко, Н. (2016). *Соціально-психологічні чинники інтеграції українського соціуму*. Київ: Інститут соціології НАН України. URL: <https://i-soc.com.ua/assets/files/journal/leshch-socio-psy-factors-a5-16-01-2017.pdf>
- Борковська, І. П. (2013). Словотвірні засоби в ділових документах. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*, 35, 51–53. URL: https://lingvj.oa.edu.ua/assets/files/full/2013/n35/NZ_Vyp_35.pdf
- Бусел, В. Т. (Ред.). (2003). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ; Ірпінь: Перун.
- Вокальчук, Г. М. (2008). *Словотворчість українських поетів ХХ століття: монографія*. Острог: Національний університет «Острозька академія». URL: <http://www.studcon.org/slovotvorchist-ukrayinskyh-poetiv-hh-stolittya>

- Голянич, М. І. (1998). *Внутрішня форма слова в художньому тексті*. (Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук). Прикарпатський університет ім. В. Стефаника, Івано-Франківськ, Україна.
- Городенська, К. Г. (2009). Нові запозичення і новотвори на тлі фонетичної та словотвірної підсистем української літературної мови. *Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць*. Вип. VIII. Київ: КНЕУ, 3–9.
- Грещук, Василь, & Грещук, Оксана (2022). *Словотвір і текст: монографія*. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т імені Василя Стефаника.
- Гришко, Юлія (2019). Оказіональні контамінації в сучасному українському поетичному дискурсі. *Філологічні науки*, 30, 81–83.
- Ермакова, О. П., & Земская, Е. А. (1985). Сопоставительное изучение словообразования и внутренняя форма слова. *Известия АН СССР. Серия литературы и языка*, 44 (6), 518–525.
- Загнітко, Анатолій (2020). Мовносоціумна суб'єктно-суб'єктивна грамати́ка: дискурсивний простір. В *Діалог мов – діалог культур. Україна і світ: X Міжнародна наукова Інтернет-конференція з україністики*, 105–116.
- Карпіловська, Є. А. (2010). Нова Україна у словотвірній номінації: зміни у мовному «кресленні» світу. В *Відображення історії та культури народу в словотворенні: доповіді XII Міжнародної наукової конференції Комісії зі слов'янського словотворення при Міжнародному комітеті славістів (25–28 травня 2010 р., Київ, Україна)* (с. 91–109). Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
- Карпіловська, Є. А. (2012). Реакція мови на зміну суспільних стереотипів. *Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки (Мовознавство)*, 137, 88–91.
- Клименко, Н. Ф. (2014). Диференційні та інтеграційні процеси в лексиці та словотворенні сучасної української мови. В Є. А. Карпіловська, О. Д. Пономарів & А. О. Савенко (Упоряд.), *Вибрані праці* (с. 54–66). Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
- Кочерган, М. П. (2010). *Загальне мовознавство: підручник*. Київ: ВЦ «Академія».

- Кочерган, М. Л. (2004). Лексико-семантична система. В *Українська мова: енциклопедія*. 2-ге вид., випр. і доп. (с. 305–306). Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана.
- Кубрякова, Е. С. (1988а). Роль словообразования в формировании языковой картины мира. В *Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира* (с. 141–172). Москва: Наука.
- Кубрякова, Е. С. (1988б). Словосложение как процесс номинации и его отличительные формальные и содержательные характеристики. *Теоретические основы словосложения и вопросы создания сложных лексических единиц: межвузовский сборник научных трудов*, 3–23.
- Кубрякова, Е. С. (1981). *Типы языковых значений. Семантика производного слова*. Москва: Наука.
- Любивий, Я. В. (2016). Соціальна рефлексія як механізм самоорганізації соціальних мереж. *Філософський альманах*, 1–2 (149–150), 3–24. URL: https://www.researchgate.net/publication/338998601_Socialna_refleksia_ak_mehanizm_samoorganizacii_socialnih_merez/fulltext/5e3815bf299bf1cdb908c221/Socialna-refleksia-ak-mehanizm-samoorganizacii-socialnih-merez.pdf
- Масенко, Лариса (2017). *Мова радянського тоталітаризму*. Київ: ТОВ «Видавництво “КЛІО”». URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8513ae7c-98a8-4fbb-9052-983dof19b057/content>
- Масенко, Л. Т. (2016). Українська мова як фактор національної безпеки. *Мова: класичне – модерне – постмодерне*, 2, 5–15. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/11413>
- Морозов, С. М. & Шкарапута, Л. М. (Уклад.) (2000). *Словник іношомовних слів*. Київ: Наукова думка.
- Нелюба, А. (2007). *Явища економії в словотвірній номінації української мови*. Харків: Сучасний друк.
- Політична енциклопедія* (2011). Київ: Парламентське видавництво.
- Потебня, А. (1913). *Мысль и языкъ*. Харьковъ: Мирный трудъ.
- Редько, Є. (2016). Словотвірна контамінація в сучасних інноваційних процесах. В А. Архангельська (Гол. ред.), *XX–XXI століття: жанрово-стильові й лінгвістичні*

метаморфози в українській мові і літературі: колективна монографія (с. 205–229). Olomouc: VUP. URL: https://www.researchgate.net/publication/310459542_Slovotvirna_kontaminacia_v_sucasnih_innovacijnih_procesah

Селиванова, Е. А. (2000). *Когнитивная ономазиология*. Киев: Изд-во украинского фитосоциологического центра.

Селіванова, О. О. (2008). *Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник*. Полтава: Довкілля-К.

Серебренников, Б. А. (Ред.). (1977). *Языковая номинация. Общие вопросы*. Москва: Наука.

Словник української мови ONLINE (2015–2023). Томи 1-13. Український мовно-інформаційний фонд НАН України. URL: <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=175937&page=1212>

Україна. Нова епоха: 1991–2011 (2011). Київ: KM Publishing/ URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002977>

Українська мова: Енциклопедія (2004). 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана.

Шелудько, А. В. (2010). Складні слова синтаксичного типу в українсько-англійському перекладі (на матеріалі прози Оксани Забужко). *Проблеми семантики слова, речення та тексту*, 24, 292–299. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pssrtt_2010_24_37

Dokulil, M. (1962). *Tvoření slov v češtině, I. Teorie odvozování slov*. Praha: Nakladatelství ČSAV.